

Örorka og samfélagsþátttaka á Íslandi

Stefán Ólafsson

Erindi hjá Landssamtökum lífeyrissjóða, 6. apríl 2006

Efnisyfirlit erindis

- Fjöldi öryrkja á Íslandi og í öðrum löndum
- Orsakir fjölgunar öryrkja
- Skýringar á atvinnuþátttöku
 - Atvinnutækifæri; Hvatar; Skattar; Stoðkerfi
- Stefna vestrænna þjóða í málefnum öryrkja
- Stoðkerfi fyrir atvinnuþátttöku öryrkja
- Staða Íslands í endurhæfingarmálum
- Niðurstaða

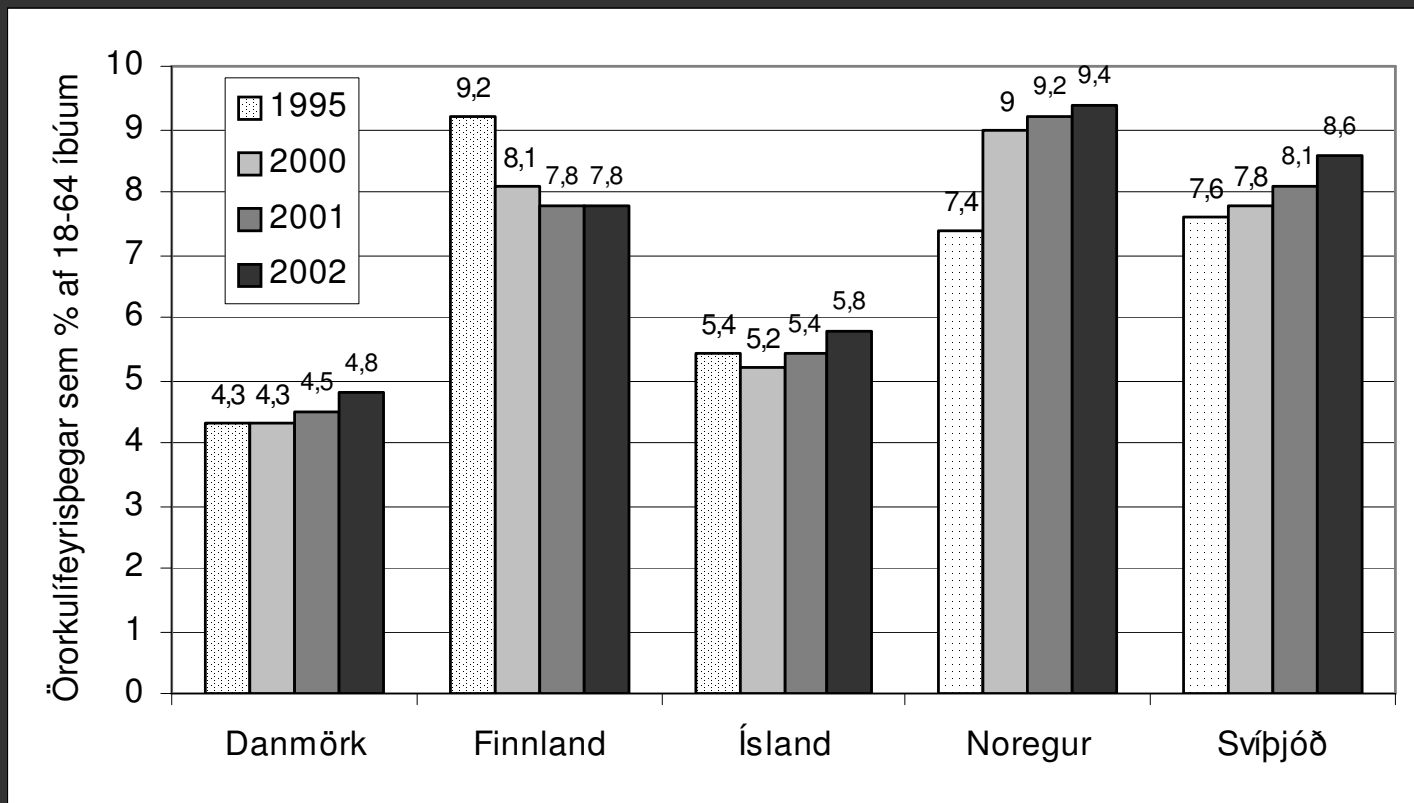
Fjöldi öryrkja
Fjölbjóðlegur samanburður

Nýgengi örorku í Evrópu

Tafla 4.2
Nýgengi örorkulífeyrisþega á hvert 100.000 íbúa
1986-2003

	Austurríki	Finnland	Ísland	Írland	Holland	Noregur	Rússland	Svíþjóð	Sviss	Evrópa
1986	403	708	66	615	...	598
1987	398	742	84	840	...	615
1988	438	672	99	131	...	748	...	641
1989	389	696	113	139	...	744	...	612
1990	370	745	113	192	777	697	517	589
1991	373	661	158	174	768	597	614	575
1992	375	633	113	123	657	491	750	673	...	600
1993	304	583	231	171	679	461	778	716	...	612
1994	195	589	216	156	511	541	765	552	...	586
1995	184	576	237	154	470	580	916	444	335	628
1996	167	...	149	124	533	569	798	443	...	543
1997	179	...	73	115	565	643	781	465	...	535
1998	185	...	74	139	763	751	776	389	...	537
1999	189	...	250	156	671	751	723	445	...	509
2000	219	477	233	...	735	663	767	554	...	524
2001	267	494	158	...	735	560	834	641	...	557
2002	284	521	230	...	668	590	...	714	...	561
2003	271	...	261	...	501	631

Tíðni örorkulífeyrispega á Norðurlöndum 1995-2002

Mynd 4.5: Algen
18-64 ára. Norðurlö

Danmörk: ófullnægjandi tölur

um á aldrinum

Fólk á vinnualdri sem fær lífeyri Norðurlöndin 2003

Allir á vinnualdri sem fá lífeyrisgreiðslur
(örorkulífeyri, *förtidspension*, sjúkradagpeninga, o.fl.)
Hlutfall af aldurshópi

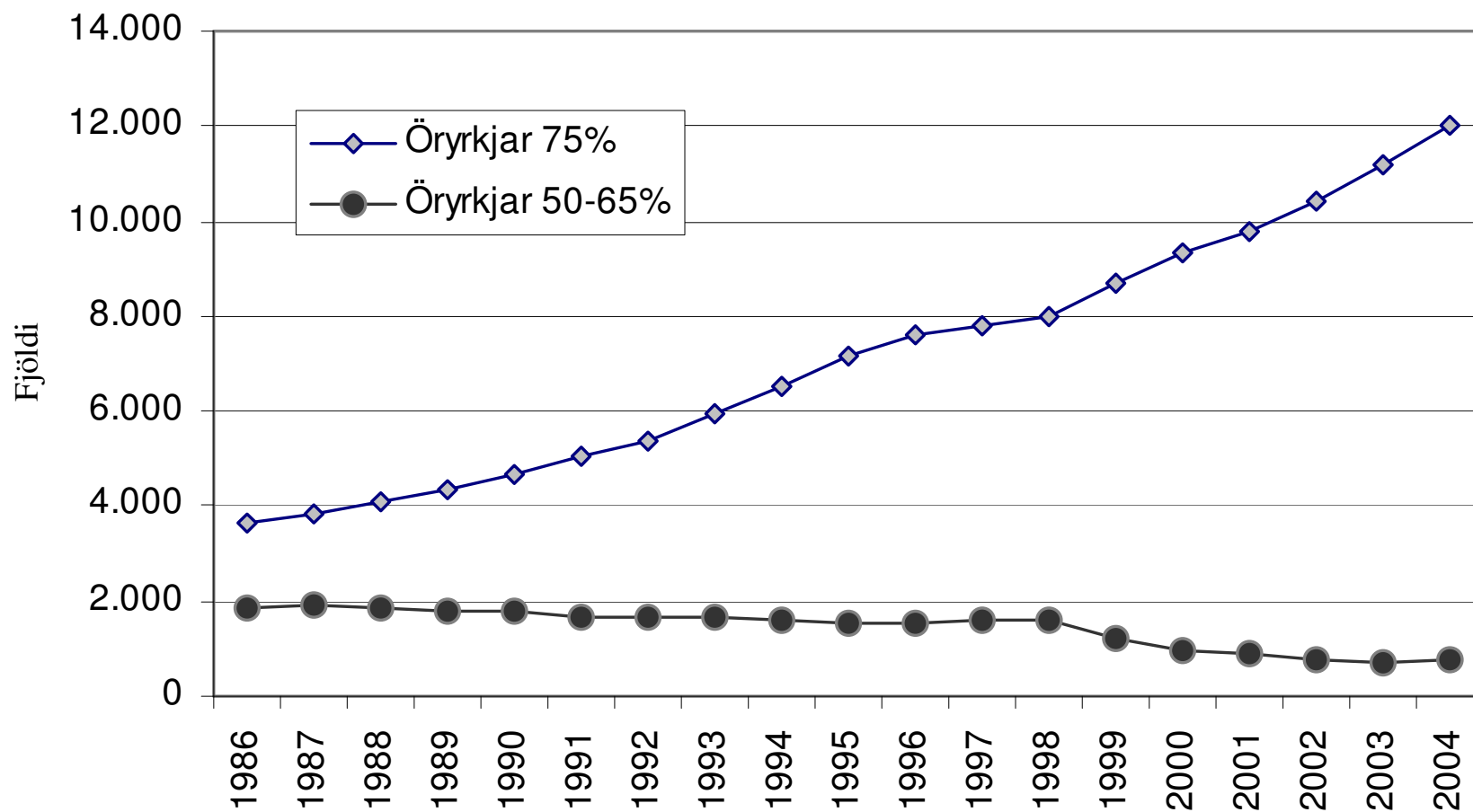
Aldurshópar:	Danmörk	Finland	Ísland	Noregur	Svíþjóð
% 16/18-64 ára	10,7	11,7	6,5	10,2	11,2

Heimild: Nososko 2004, bls. 132 og 153.

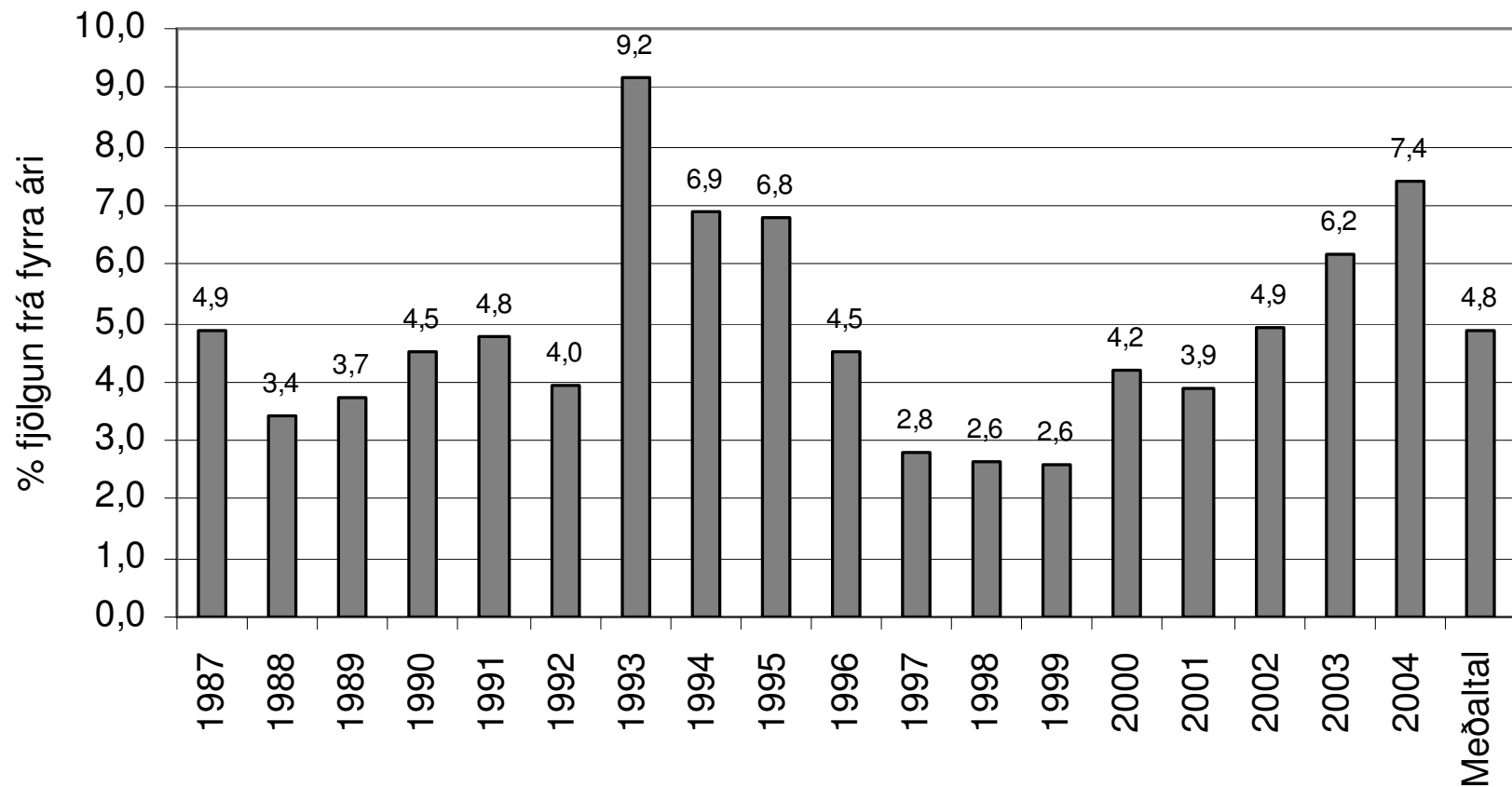
Fjölgun öryrkja

Fjölgun öryrkja á Íslandi, 1986-2004

Fjölgun öryrkja á Íslandi 1987-2004

Allir öryrkjar 50-75%

Þróun fjölda örorkulífeyrisþega á Norðurlöndum 1990-2002

Table 4.1

% breytingar eftir aldurshópum

	Danmörk	Finnland	Ísland	Noregur	Svíþjóð
Aldurshópar:	%	%	%	%	%
16-19	72	-53	-5	-19	47
20-29	12	-16	35	16	52
30-39	25	-23	61	31	57
40-49	22	-6	115	35	47
50-59	29	-5	68	55	63
60-64	-2	-16	14	8	1
16-64 ára alls	19%	-11%	57%	32%	35%

Heimild: NOSOSKO 2004, bls.144

Hvers vegna fjölgaði öryrkjum á Íslandi?

- 1. Fólksfjölgun og hækkun meðalaldurs**
- 2. Vakning vegna geðrænna sjúkdóma**
- 3. Aukið atvinnuleysi**
- 4. Veiking skyldra forsjárkerfa**
 - Sjúkradagpeninga, atvinnuleysisbótakerfis, félagsþjónustu
- 5. Aukið álag á vinnumarkaði**
- 6. Breytt örorkumat?**

Annað: Hvatar til atvinnupátttöku of litlir

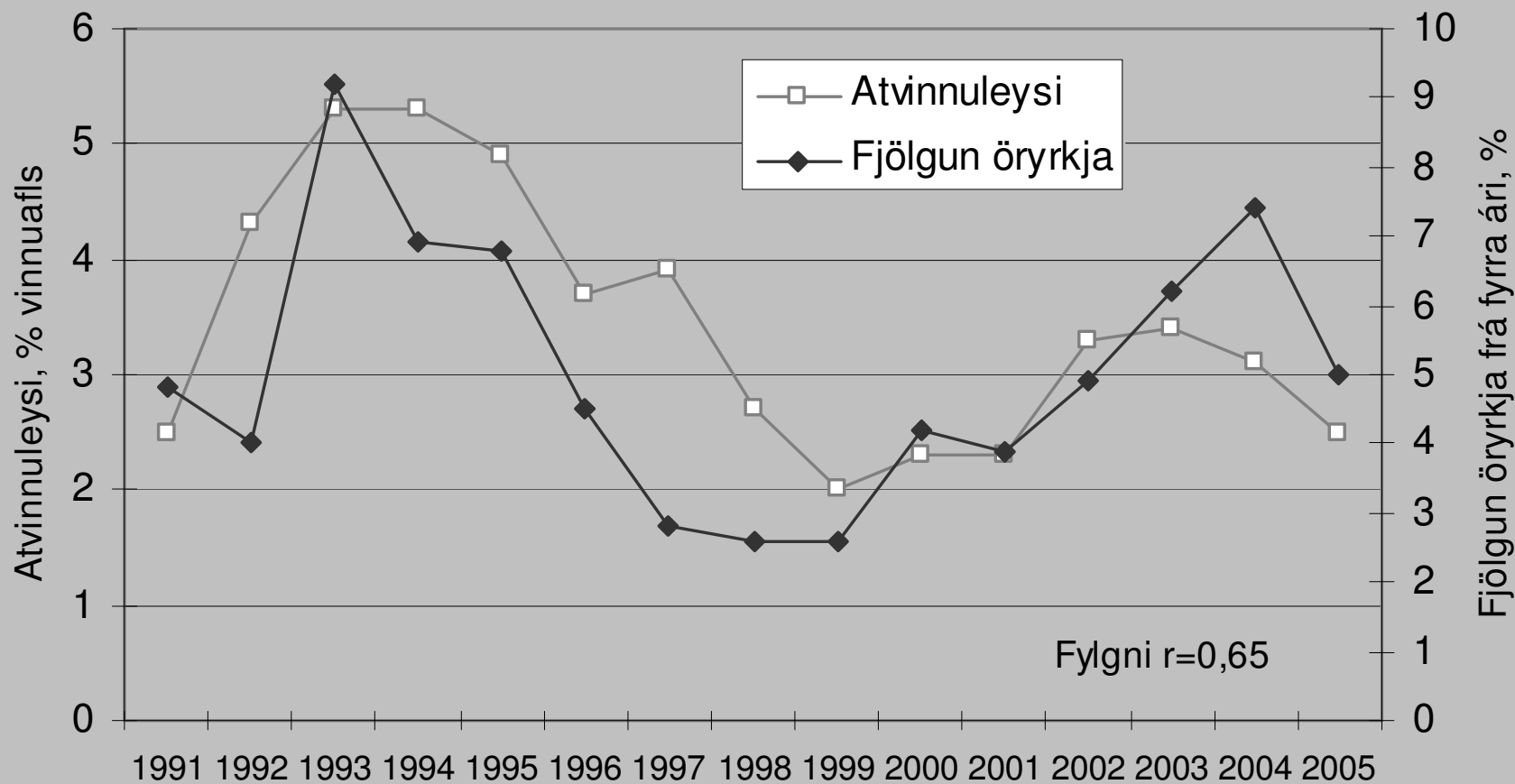
Geðræninir sjúkdómar eru umtalsverður hluti fjölgunar

Aðalorsök örorku hjá öryrkjum (50-75%), 1992 og 2004
Hlutfallsleg skipting fyrstu orsakar örorku og % breytingar

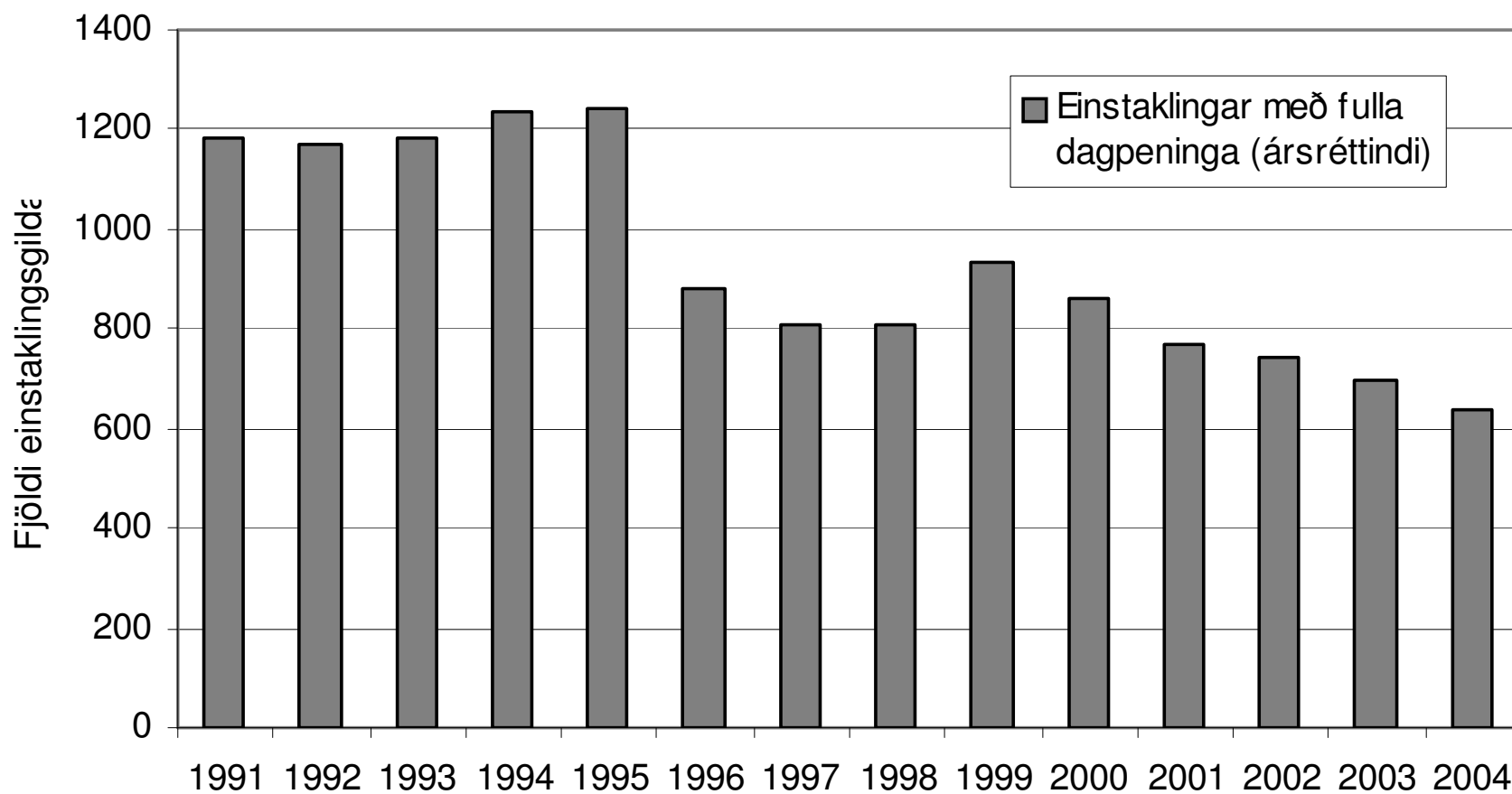
	-----Konur-----			-----Karlar-----		
	1992	2004	Breyting	1992	2004	Breyting
Illkynja krabbamein	13,1	7,4	-5,6	14,5	5,8	-8,6
Innkirtla- og efnaskiptasjúkd.	3,7	1,5	-2,2	1,3	2,7	1,3
Geð- og atferlissraskanir	15,0	28,7	13,8	17,8	37,8	20,0
Sjúkdómar í taugakerfi og skynfærum	6,8	8,0	1,3	6,4	9,8	3,4
Hjarta- og æðasjúkdómar	5,6	4,3	-1,4	24,9	10,7	-14,2
Sjúkdómar í öndunarferum	5,4	2,1	-3,2	3,4	1,3	-2,0
Stoðkerfissjúkdómar	33,9	37,1	3,2	19,2	17,3	-1,9
Áverkar, eitranir	4,9	5,3	0,4	5,7	8,7	2,9
Annað	11,7	5,4	-6,2	6,7	5,8	-0,9

Heimild: Tryggingastofnun ríkisins

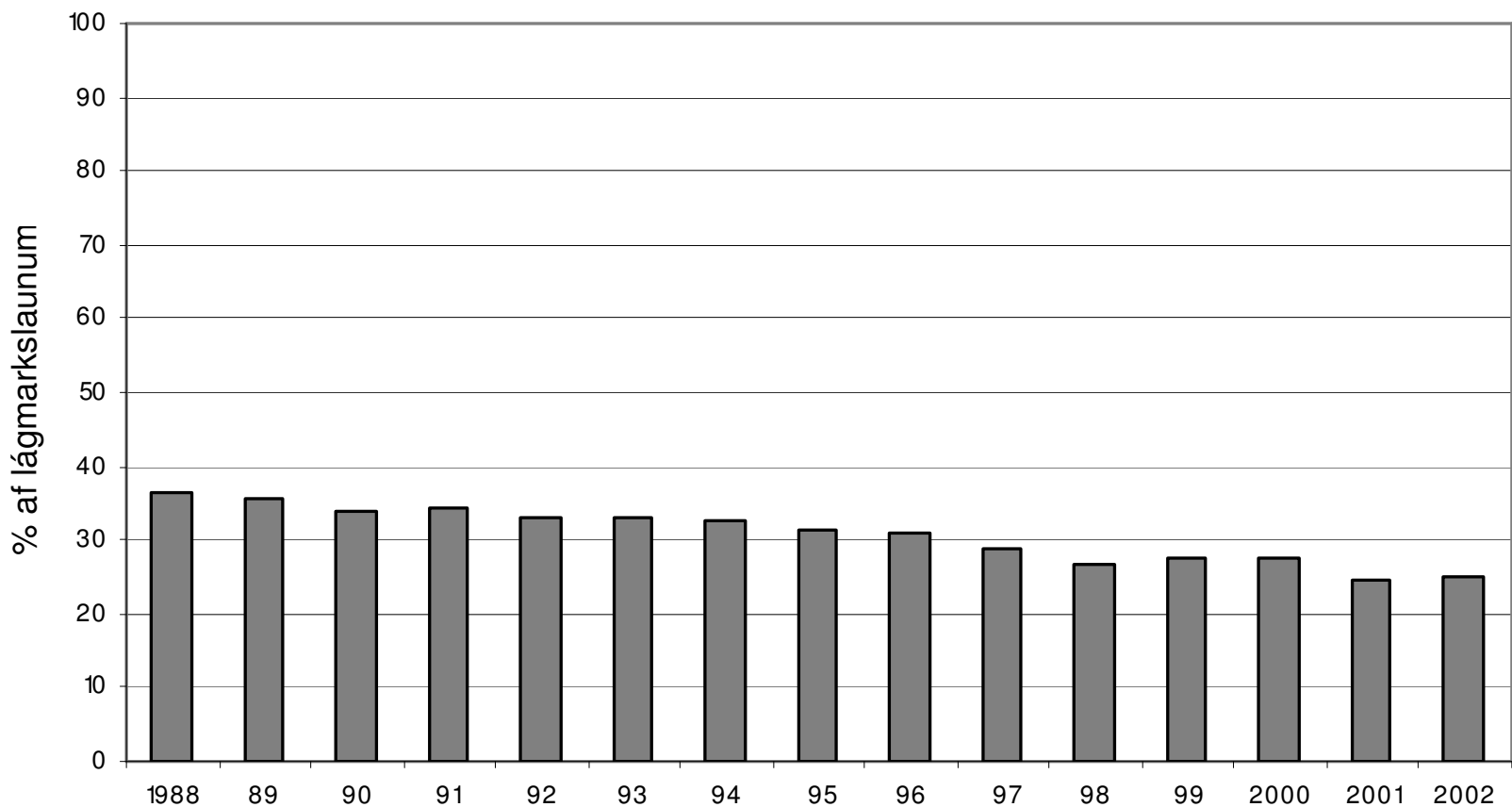
Atvinnuleysi skýrir sveiflur í fjölgun öryrkja

Minnkandi hlutverk sjúkradagpeningakerfis 1991-2004

Upphæð sjúkradagpeninga % af lágmarkslaunum

Heimild: Tryggingastofnun ríkisins

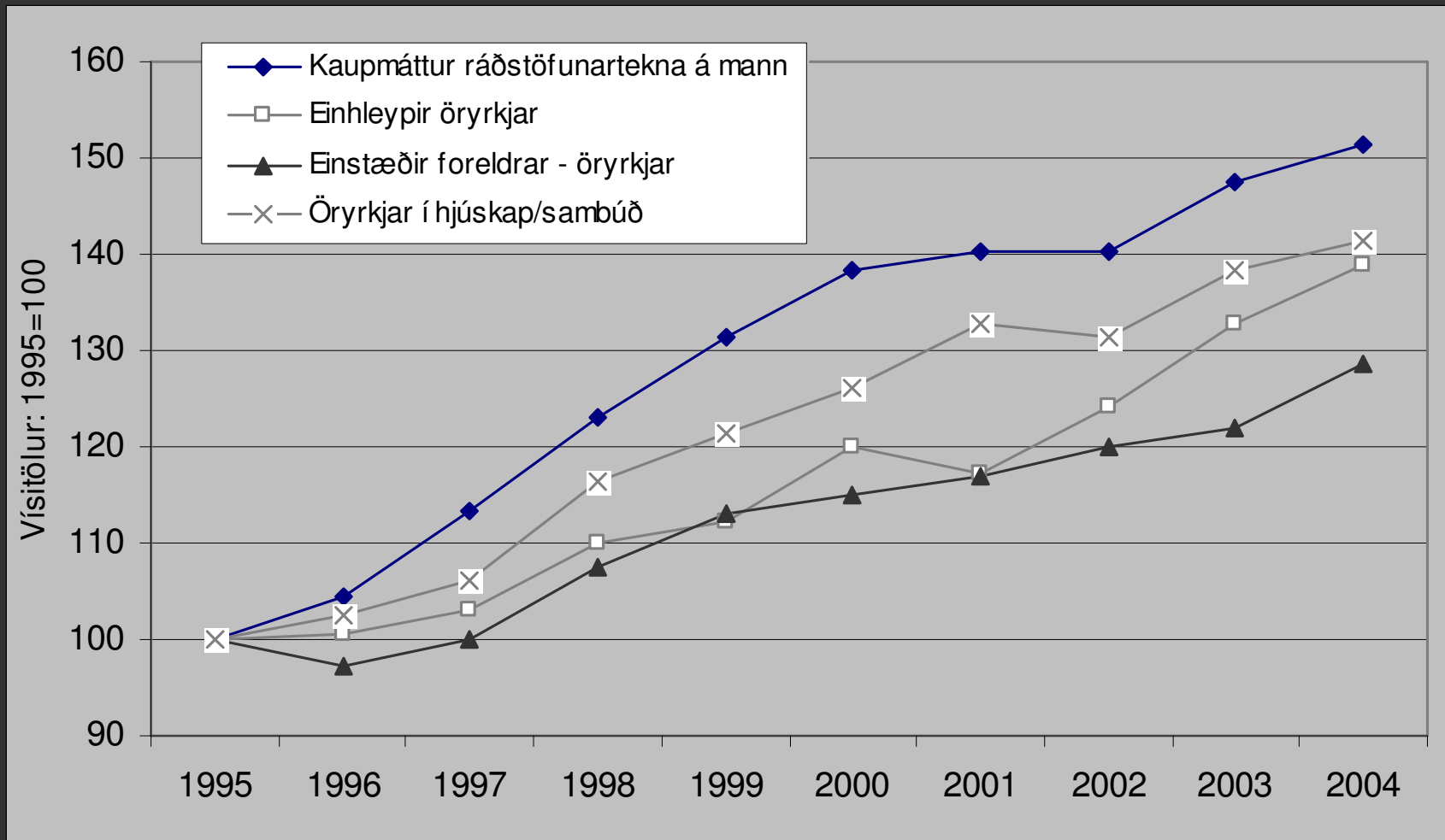
Það sem skýrir ekki fjölgun

**Að tekjur öryrkja séu orðnar of háar
miðað við laun á vinnumarkaði**

- Það er sýnt í umfjöllun um tekjur -

Kaupmáttur ráðstöfunartekna

-Öryrkjar og þjóðin-

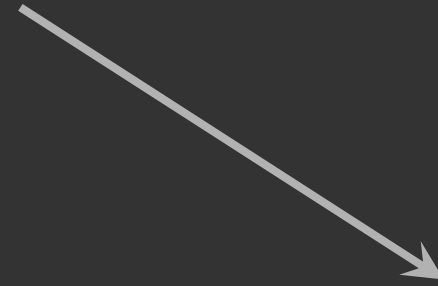

**Samfélagsþátttaka
Skýringar
á atvinnuþátttöku**

Skýringar á atvinnupátttöku

1. Atvinnutækifæri

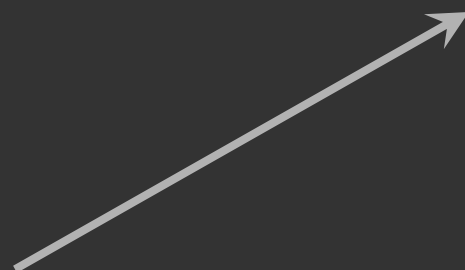

2. Hvatar
Vinnuvilji

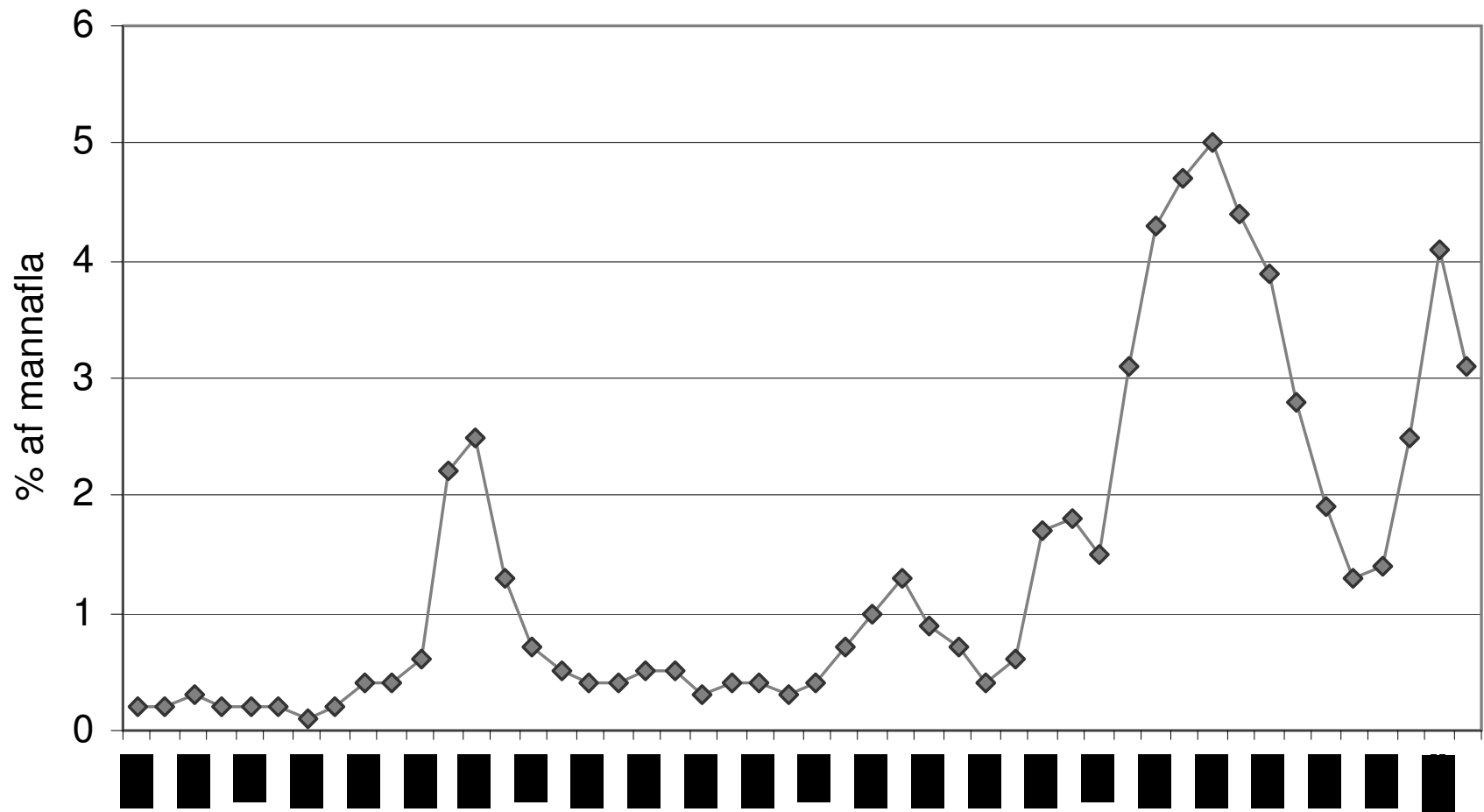
Atvinnupátttaka

3. Stoðkerfi fyrir
atvinnupátttöku

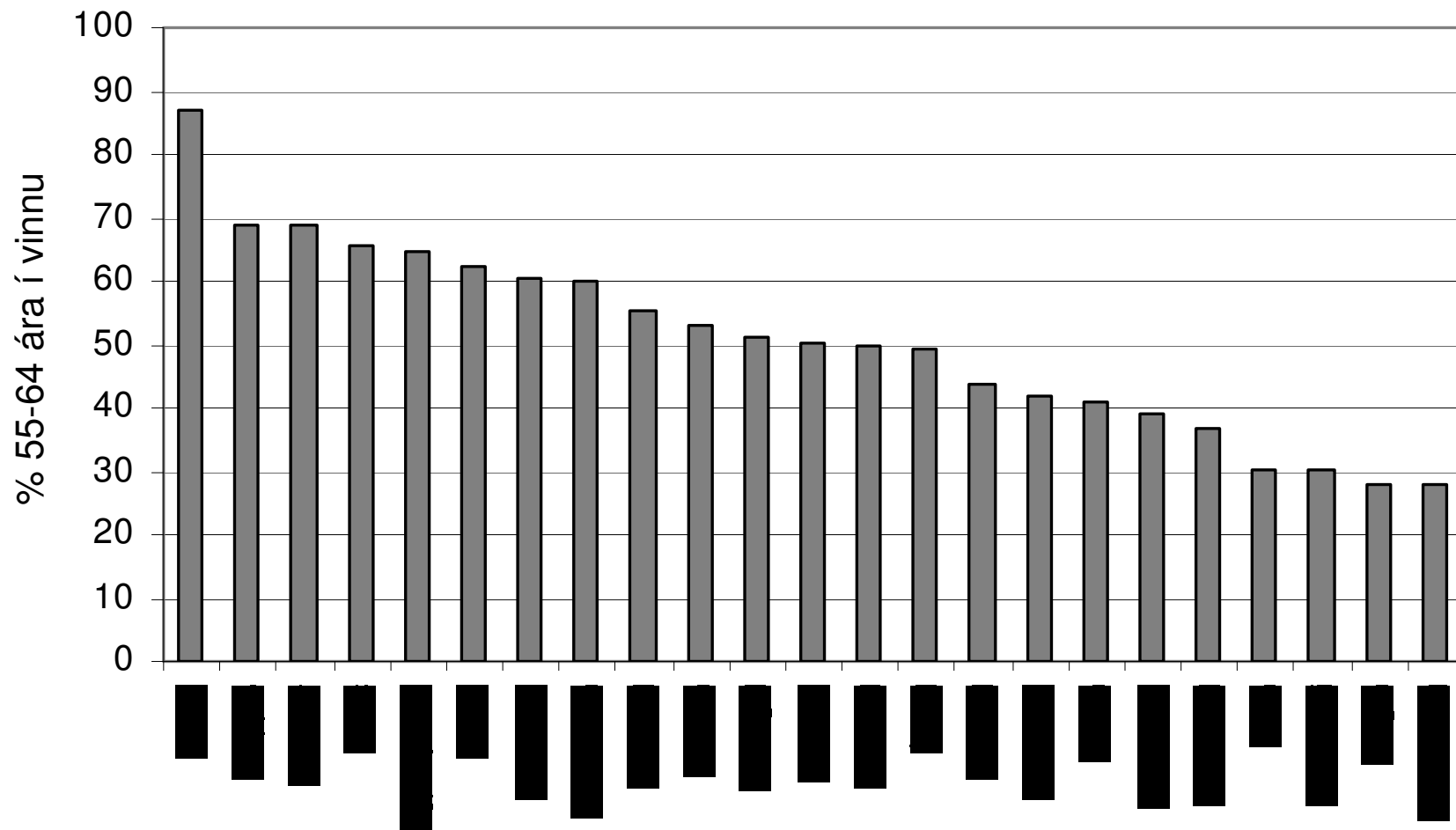

Umfang atvinnuleysis á Íslandi

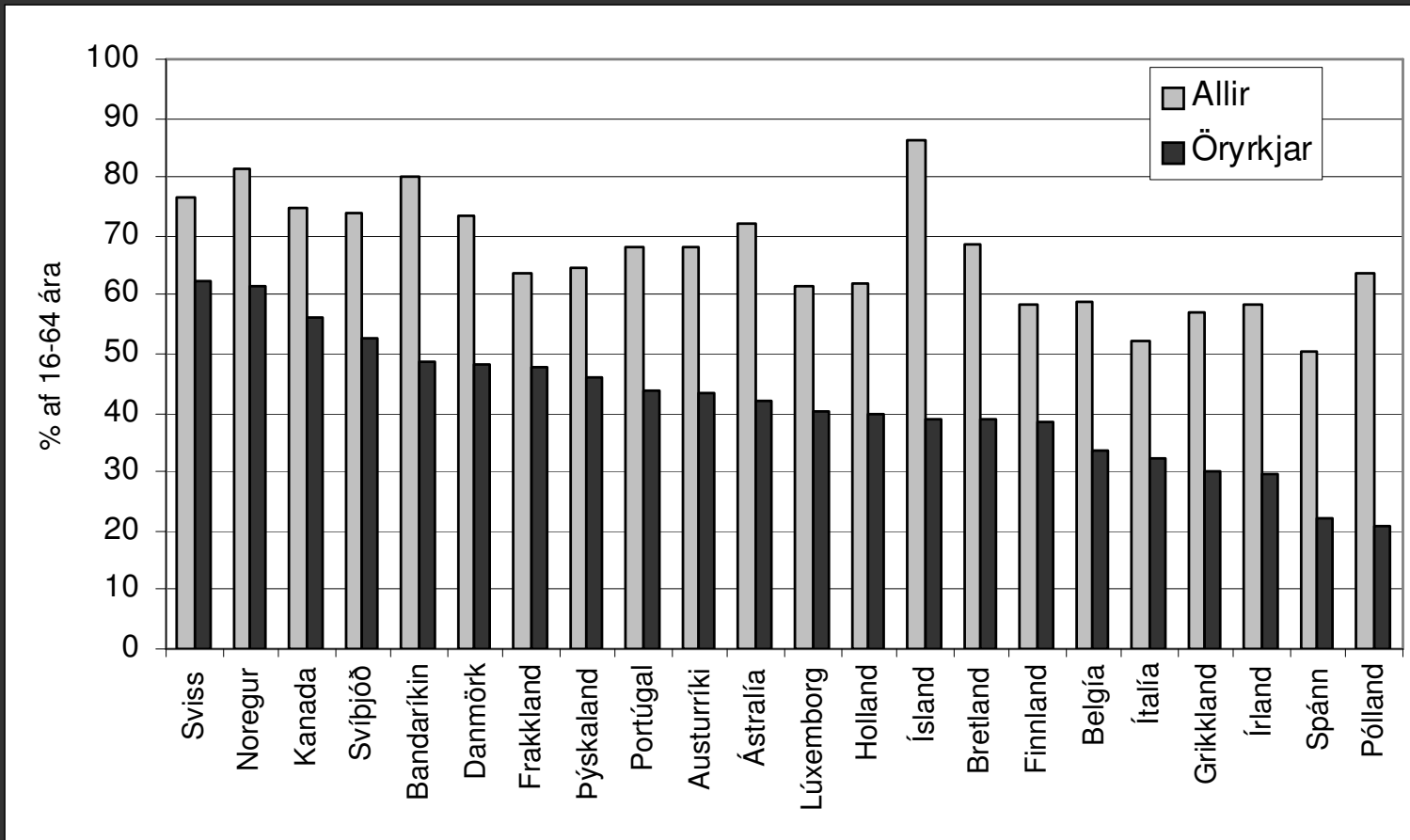
Vísbending um atvinnutækifæri

Virknir 55-64 ára í atvinnulífi

Atvinnupátttaka allra og öryrkja samanborin, árið 1999

Mynd 5.2: Atvinnupátttaka allra á vinnualdri og öryrkja samanborin. OECD-ríkin 1999. Hlutfall af fólki á aldrinum 16-64 ára

Atvinnuþátttaka öryrkja minnkar

- **Einhleypir öryrkjar**

1995 = 42% með atvinnutekjur

2004 = 38,5% með atvinnutekjur

- **Einstæðir foreldrar**

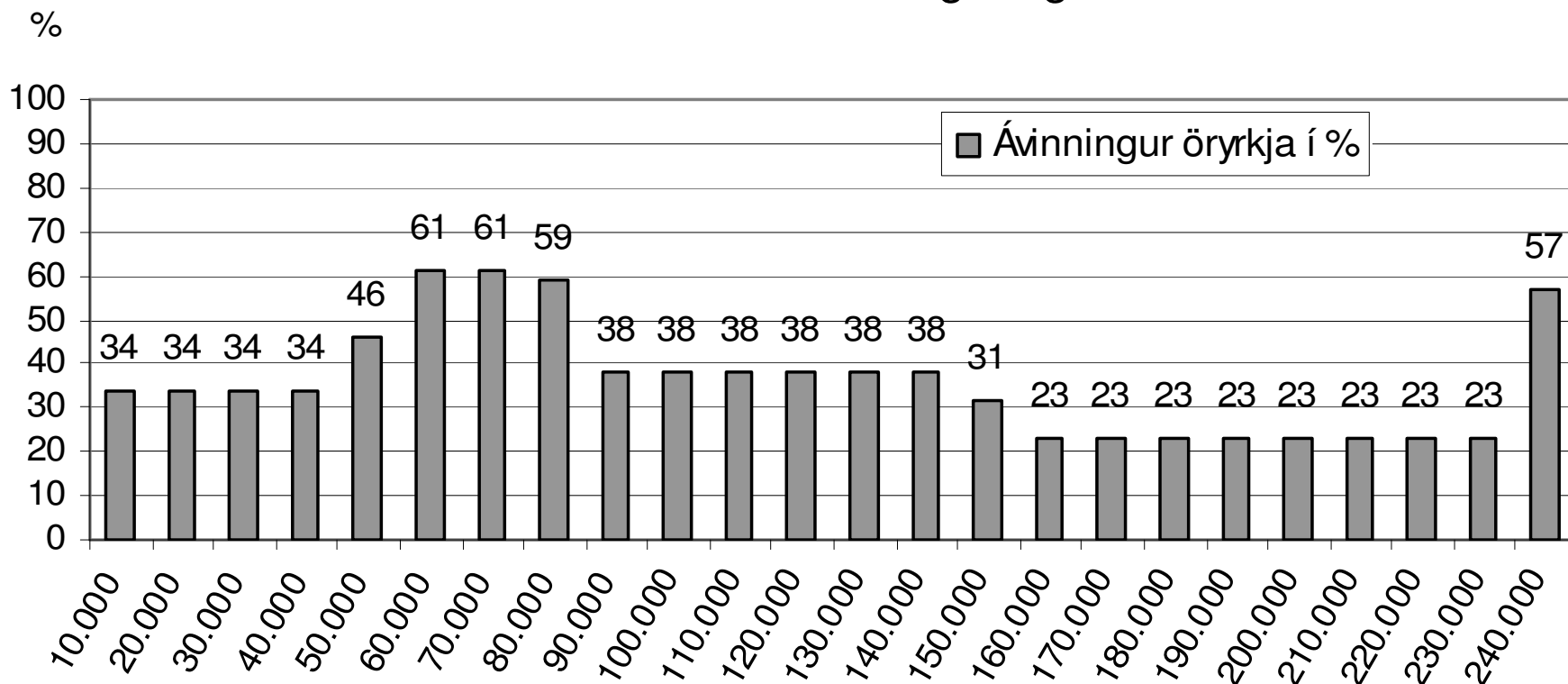
1995 = 37% með atvinnutekjur

2004 = 35% með atvinnutekjur

Ávinningur öryrkja af launaðri vinnu

Afar lítill hvati

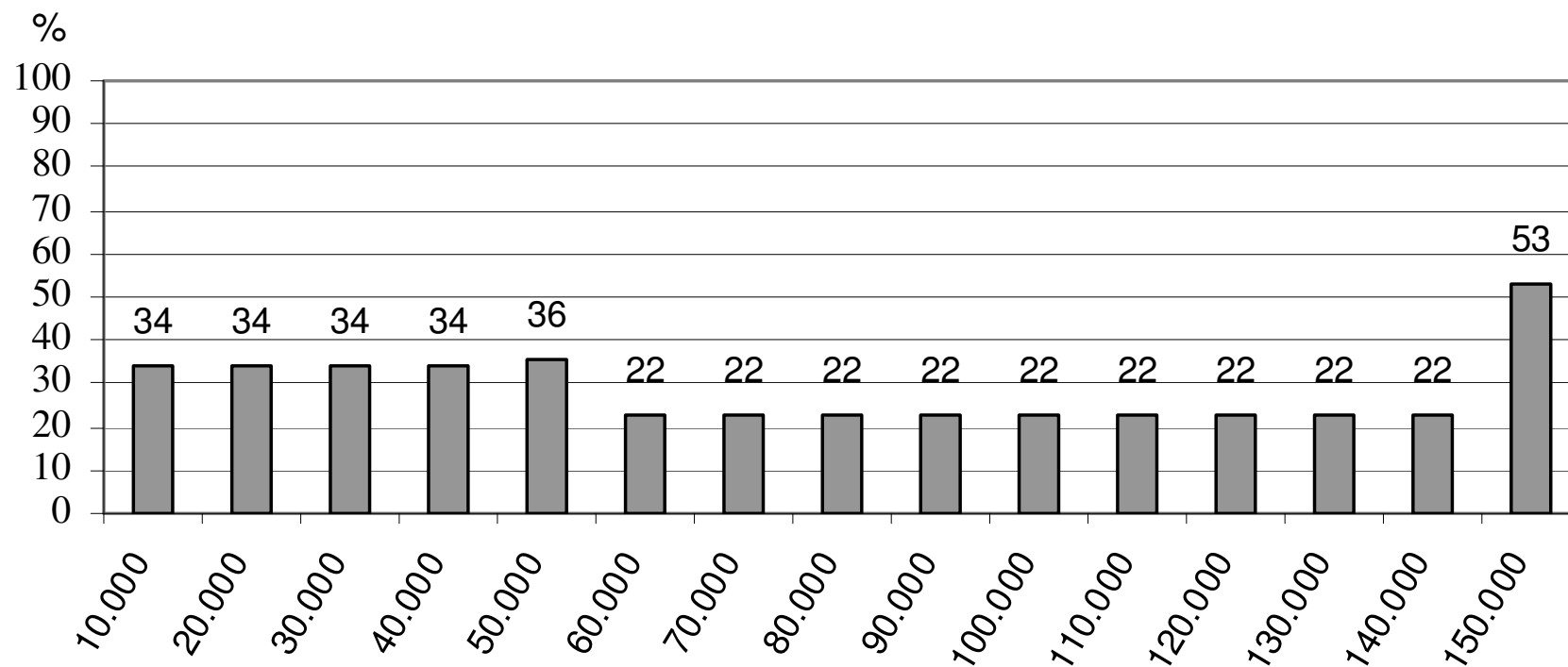
Ávinningur öryrkja af hverjum 10.000 kr. í atvinnutekjur, í %
Ríkið tekur restina í skerðingar og skatta

Ávinningur öryrkja af lífeyrissjóðstekjum

Ríkið fær megnið af lífeyrinum!

Ávinningur öryrkja af hverjum 10.000 kr. úr lífeyrissjóði, í %
Ríkið tekur afganginn, með skerðingum og sköttum

Öryrki fær greitt úr lífeyrissjóði, kr. á mánuði 2004

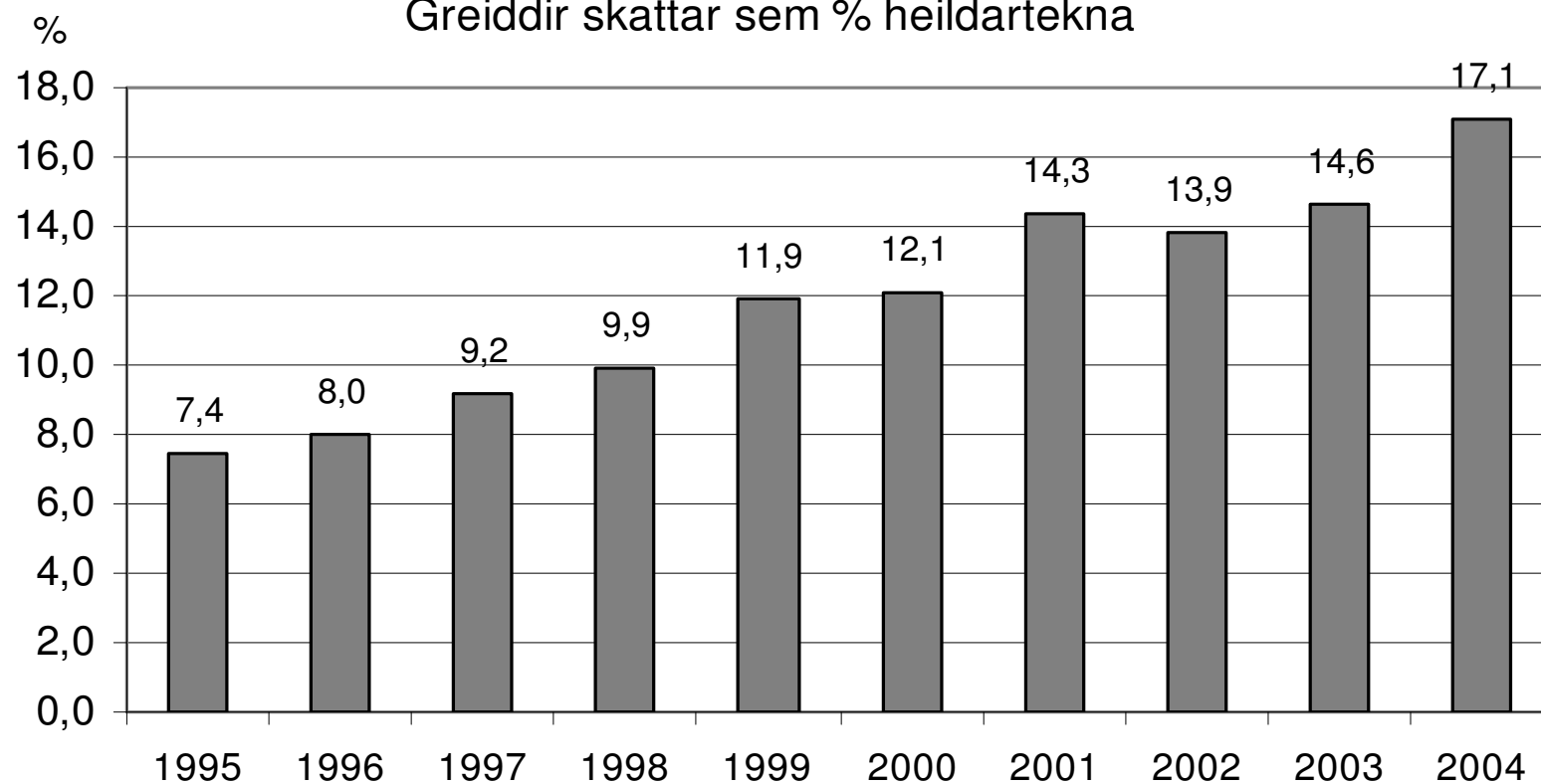
**Aukin skattbyrði öryrkja
hefur dregið úr vinnuhvata**

Þróun skattbyrði öryrkja 1995-2004

Heildarskattar sem % heildartekna

Skattbyrði einhleypra öryrkja 1995 til 2004

Greiddir skattar sem % heildartekna

Úrvinnsla Hagstofu Íslands úr öllum skattframtölum öryrkja

Stefna í örorkumálum

Megin stefna vestrænna þjóða

Skv. OECD (2003)

- Tryggja öryrkjum **viðunandi framfærslu**, svo þeir geti tekið þátt í venjulegu lífi samfélagsins

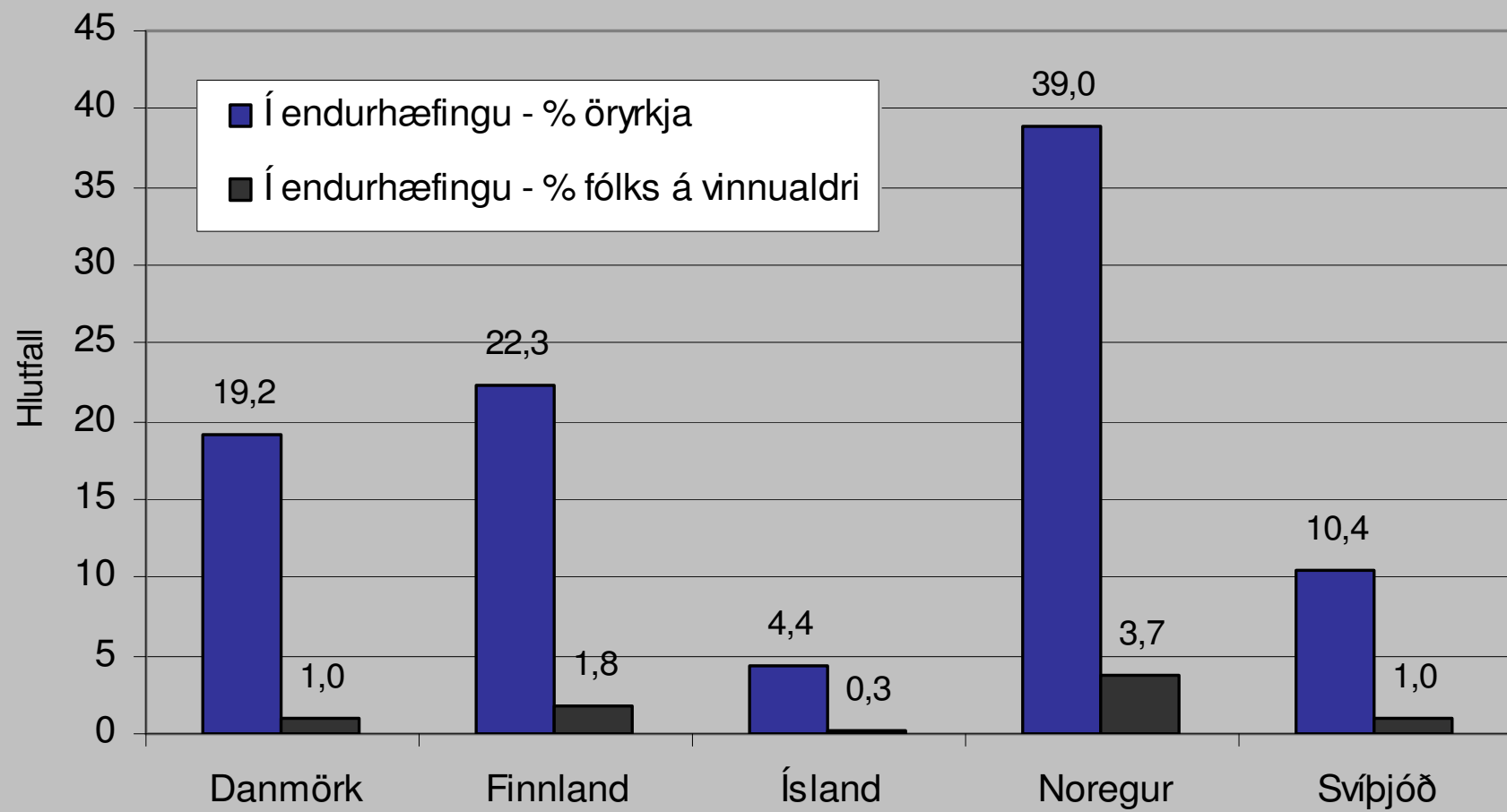
Auka **samfélagsþátttöku** öryrkja; í menntun, atvinnu, á mörkuðum, í afþreyingu og menningarlífi

Úrræði fyrir atvinnuþátttöku

Úrræði OECD

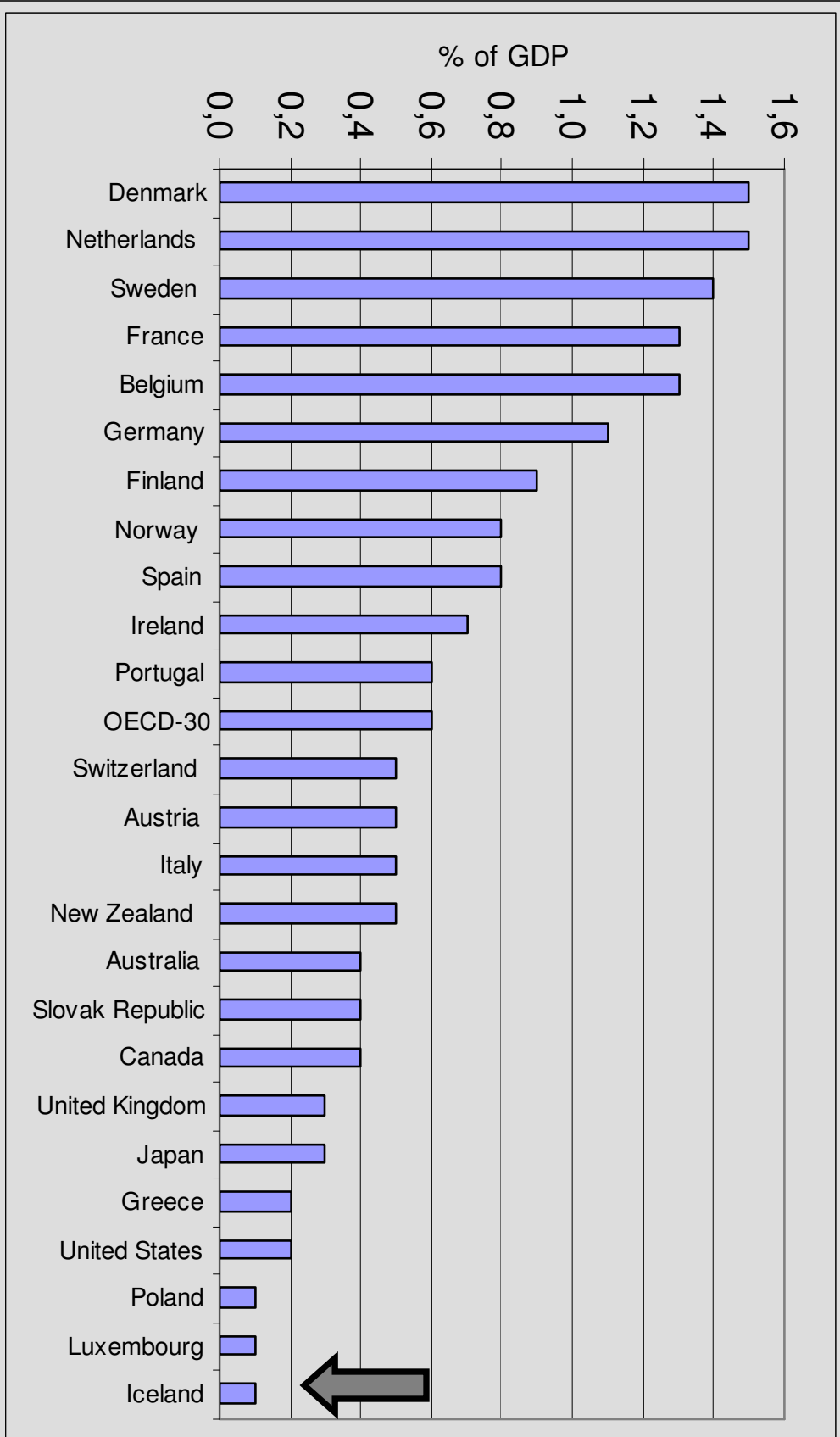
- **Aðlögun á vinnustað**
- > **Niðurgreiddur launakostnaður**
- > **Atvinna með stuðningi (AMS)**
- > **Frátekin vinna - kvótar**
- > **Fjárhagshvatar til atvinnuþátttöku**
- > **Verndaðir vinnustaðir**
- > **Starfsendurhæfing, þjálfun**

Þátttaka í starfsendurhæfingu á Norðurlöndum 2003

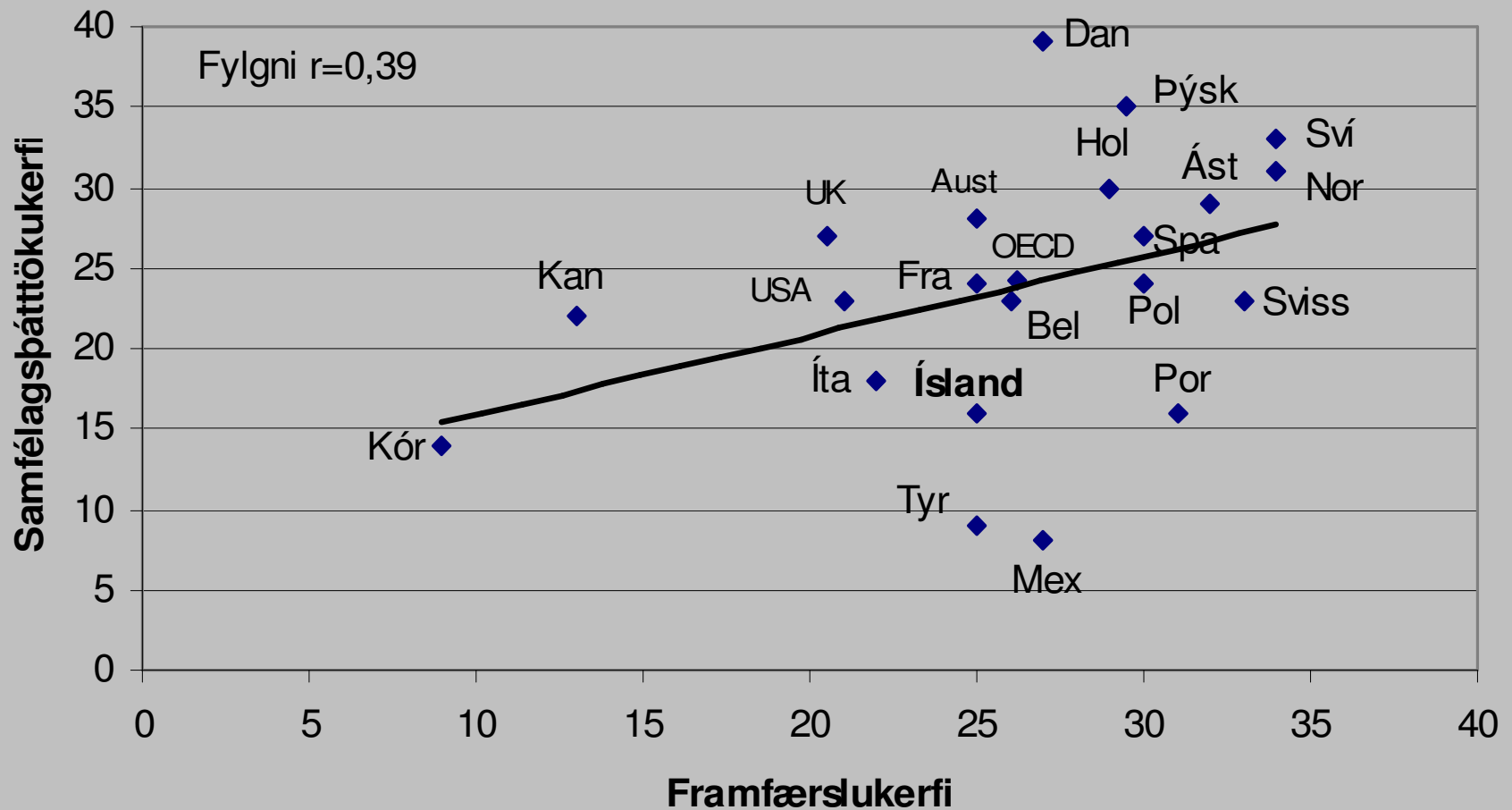

Virk vinnumarkaðsstefna

Útgjöld sem % of VLF árið 2001

Frammistaða Íslands og OECD-ríkja

Niðurstaða

- **Fjöldi öryrkja er frekar lítill á Íslandi**
 - **Þrátt fyrir mikla fjölgun undanfarið**
- **Þróunin er svipuð og í Evrópu 1980-1995**
- **Helstu orsakir: Geðræn vandamál, aukið atvinnuleysi, fólksfjölgun, örorkumat...**
- **Atvinnuþátttaka er of lítil:**
 - Þrengri vinnumarkaður; Of litlir hvatar; Lélegt stoðkerfi
- **Auka og bæta þarf starfsendurhæfingu**
 - Bæta skipulag, auka framboð, beita í meiri mæli úrræðum sem gefist hafa vel í OECD-ríkjunum

OECD Policies

Transforming Disabilities into Abilities

Evaluation of activation and social policies of member countries in 2003:

- 1. No country has an outstandingly successful program**
- 2. Many countries are though doing good things**
- 3. High benefit levels and active labour market policies can produce win-win combinations**
- 4. High benefits can increase recipients numbers**
- 5. Poverty alleviation is important (poverty increases trapping of people in passivity and problems)**
- 6. Character of programs is important**

OECD Policies

Transforming Disabilities into Abilities (2003)

Policy recommendations for disability:

- 1. Introduce culture of mutual obligations**
- 2. Recognize the status of the disabled independently of work and income situation**
- 3. Design individual work/benefit packages for disabled persons**
- 4. Promote early intervention**
- 5. Involve employers in the process**
- 6. Restructure benefit systems to remove disincentives to work**
- 7. Reform program administration**
- 8. Improve coordination of transfer schemes**